Energie
akkoord

SER

UITVOERINGSAGENDA ENERGIEAKKOORD 2016
Vastgesteld 17 februari 2016

1. Inleiding

Het jaar 2016 is het derde volle jaar waarin de 47 ondertekenaars de 175 afspraken in het Energieakkoord voor duurzame groei uitvoeren om alle doelstellingen te realiseren. Sinds het afsluiten van het Energieakkoord zijn de ondertekenende organisaties hard aan de slag om de afspraken om te zetten in resultaten. Deze resultaten beogen burgers en bedrijven investeringszekerheid te bieden zodat zij worden aangezet om in beweging te komen en daadwerkelijk de beoogde effecten te realiseren. Nieuwe samenwerkingsverbanden zijn aangegaan, rollen en verantwoordelijkheden zijn gedefinieerd, en procesafspraken zijn geconcretiseerd en in plannen van aanpak vertaald.

Per december 2015 heeft het Energieakkoord tot circa 100 harde resultaten geleid, een verdubbeling ten opzichte van de stand per december 2014. Uit de *Nationale Energieverkenning 2015* (NEV 2015) van 9 oktober 2015[1] bleek dat drie van de vijf hoofddoelen van het Energieakkoord binnen bereik waren met de per 1 mei 2015 in gang gezette maatregelen. De besparing van het finale energieverbruik bedraagt gemiddeld 1,5 procent per jaar, het aandeel hernieuwbare energie stijgt naar 16 procent in 2023 en ook realisatie van de beoogde 15.000 voltijdsbanen is binnen bereik.

In reactie op de NEV 2015 hebben partijen bij het Energieakkoord een intensiveringspakket afgesproken dat ook het doel van 100 petajoules extra energiebesparing en het aandeel hernieuwbare energie van 14 procent in 2020 binnen bereik brengt. In de *Voortgangsrapportage 2015*[2] van de Borgingscommissie, uitgebracht op 22 december 2015, is dit intensiveringspakket nader toegelicht.

Om de uitvoering van het intensiveringspakket te borgen zijn alle afspraken vastgelegd in deze Uitvoeringsagenda 2016. Bovendien bevat de Uitvoeringsagenda 2016 een geactualiseerd overzicht van de belangrijkste te behalen resultaten in de twaalf inhoudelijke domeinen van het Energieakkoord. De agenda bouwt voort op de Voortgangsrapportage 2015 van de Borgingscommissie, op de analyse in de NEV 2015 en op actuele inzichten van de domeincoördinatoren en de staf van de Borgingscommissie over de stand van de uitvoering van het Energieakkoord.

Deze Uitvoeringsagenda 2016 maakt inzichtelijk welke resultaten er in 2016 worden behaald en wat de gezamenlijke aandachtsgebieden en prioriteiten voor de Borgingscommissie in 2016 zijn. Voor elk van de twaalf domeinen die de Borgingscommissie onderscheidt, zijn de belangrijkste - dus niet alle - acties op een rij gezet. Het laatste hoofdstuk benoemt de acties die alle domeinen van het Energieakkoord raken en enkele speerpunten voor 2016.

[1] ECN et al. (2015) *Nationale Energieverkenning 2015*, Petten.
[2] Borgingscommissie Energieakkoord (2015) *Voortgangsrapportage 2015*, SER.

Domeinen

2.1 Energiebesparing gebouwde omgeving

Ambitie

a) De lange termijn ambitie is een energieneutrale gebouwde omgeving in 2050.
b) Tot 2020 is het doel om jaarlijks 300.000 bestaande woningen en andere gebouwen minimaal twee stappen in het energielabel vooruit te laten gaan.
c) Vanaf 2020 is de ambitie een bijna energieneutrale nieuwbouw. Binnen de huursector is afgesproken om in 2020 gemiddeld energielabel B (corporaties) en voor 80 procent van de huurwoningen minimaal label C (particuliere verhuurders) te realiseren.
d) Energiebesparing in de gebouwde omgeving draagt substantieel bij aan de realisatie van ten minste 15.000 voltijdsbanen die in het Energieakkoord zijn afgesproken.

In de NEV 2015 van oktober schatten ECN en PBL de bijdrage van de gebouwde omgeving aan de beoogde energiebesparing van 100 PJ in 2020 op 11-37 PJ. De gebouwde omgeving levert ook een substantiële bijdrage aan realisatie van de beoogde 15.000 voltijdsbanen.
In de Voortgangsrapportage 2015 is een aantal maatregelen afgesproken waarmee alle doelstellingen binnen bereik komen. De meest kritische maatregelen uit oogpunt van het doelbereik zijn in deze Uitvoeringsagenda geëxpliciteerd.

Aandachtspunten

De ambities voor energiebesparing in de koopsector vereisen een nauwe samenwerking tussen een groot aantal partijen, waaronder Rijk, provincie en gemeenten, bouwers en installateurs. Die samenwerking is op landelijk niveau geborgd, maar een forse inzet is nodig om ook op regionaal en lokaal niveau tot een gezamenlijke realisatie te komen. Belangrijk daarbij is de doorvertaling van landelijke doelen naar doelstellingen op regionaal en lokaal niveau.

Of de doelstelling van 12 PJ energiebesparing in de huursector wordt gerealiseerd, zal afhangen van het ambitieniveau van de prestatieafspraken die gemeenten, huurders en corporaties in het kader van de Woningwet over energiebesparing gaan maken. Andere belangrijke factoren zijn het gebruik door corporaties van financiële instrumenten zoals de Stimuleringsregeling Energieprestatie huursector (STEP) en het Fonds Energiebesparing Huursector (FEH). Ook het programma Stroomversnelling kan een impuls geven. Goede governance, monitoring en een scherp en gedeeld beeld van de belemmeringen zijn van belang.

Zakelijk en maatschappelijk vastgoed biedt een groot potentieel voor energiebesparing. Bij zakelijk vastgoed komt de energieprestatie van gebouwen nog onvoldoende tot uitdrukking in hun marktwaarde en bovendien zijn veel kantoren in buitenlands eigendom. Mede hierdoor blijft de investeringsbereidheid achter. Voor het verduurzamen van zakelijk vastgoed is de intensivering van de handhaving van de Wet milieubeheer afgesproken. Om het tempo van energiebesparing te verhogen zullen lokale overheden een gerichte kantorenaanpak moeten ontwikkelen. Bij maatschappelijk vastgoed en vastgoed van de overheid zijn ambitieuze besparingsinitiatieven nodig, naast gerichte monitoring om te bepalen of de initiatieven voldoende effect hebben.

Van de gebouwde omgeving wordt een belangrijke bijdrage verwacht aan de werkgelegenheidsdoelstelling van gemiddeld ten minste 15.000 voltijdbanen in de periode 2014-2020. De NEV 2015 constateert dat deze doelstelling in zicht komt, maar monitoring blijft nodig. Uitwerking van afspraken over de scholingspilots onder leiding van

BuildUpSkillsNL gaat vooral door onvoldoende vraagarticulatie traag. Het tempo en de impact van de scholingspilots zijn sterk afhankelijk van synergie met de maatregelen uit het Energieakkoord voor verduurzaming van de gebouwde omgeving.

Sector	**Maatregelen**	**Wanneer**
Koopsector	1. Voorbereiding van een activerende voorlichtingscampagne met een looptijd van 3 jaar in de vorm van een goed gecoördineerde en herkenbare combinatie van regionale en doelgroep specifieke voorlichtingsactiviteiten en een landelijke campagne:	
	a) **Brancheorganisaties van aanbieders** van energiebesparende maatregelen ontwikkelen op eigen kosten gerichte initiatieven en instrumenten ter ondersteuning van hun leden in regionale voorlichtingsactiviteiten die het aanbod van energiebesparende maatregelen onder de aandacht brengen van eigenaar-bewoners.	Voor 15 april
	b) **Energieleveranciers en netbeheerders** ontwikkelen voor eigen rekening voorlichtingsactiviteiten gericht op hun klanten om hen te activeren tot en te ondersteunen bij een bewust energiegebruik.	Voor 15 april
	c) **Gemeenten en provincies** informeren via energieloketten de eigenaar-bewoners in hun regio over de voordelen van energiebesparing, over het regionale aanbod van producten en diensten en over de mogelijkheden tot financiële ondersteuning.	Loopt
	d) **Natuur- en milieuorganisaties en lokale en regionale energiecoöperaties** nemen initiatief tot regionale voorlichtingsacties die worden uitgevoerd in nauwe samenwerking met de regionale allianties. Namens de betrokken partijen vragen zij daarvoor financiële ondersteuning bij provincies en fondsen zoals de Postcodeloterij.	Voor 1 mei
	e) Het **ministerie BZK** investeert gedurende 3 jaar in een landelijke voorlichtingscampagne die het gezamenlijke beeldmerk breed bekend maakt en een herkenbare verbinding legt met regionale en doelgroep specifieke voorlichtingsactiviteiten. Bovendien borgt het **ministerie BZK** de coördinatie die nodig is om de voorlichtingsuitingen van alle partijen onderling af te stemmen. Om op korte termijn tot uitvoering over te kunnen gaan dient voor 15 april 2016 een uitvoeringsplan beschikbaar te zijn dat activiteiten, financiën en onderlinge taakverdeling vastlegt.	Voor 1 mei
	2. **Netbeheerders** nemen het initiatief om samen met de partners in het convenant voor uitrol van de slimme meter te borgen dat eigenaar-bewoners tegen beperkte kosten een gebruiksvriendelijke applicatie wordt aangeboden die feedback geeft op het eigen energiegebruik.	Voor 1 april
	3. **VNG, Bouwend Nederland, Uneto-VNI, het ministerie BZK, de natuur- en milieufederaties** ontwikkelen met andere relevante organisaties in de daartoe opgerichte Stuurgroep een concrete aanpak ter bevordering van programmatische samenwerking in regionale allianties. Conform het advies van de Regiegroep Energiebesparing Koop worden de volgende instrumenten ontwikkeld:	Loopt

	a) **Regionale potentiekaarten** VNG heeft initiatief genomen voor toetsing van haalbaarheid en meerwaarde van 'potentiekaarten'. VNG, Bouwend NL zorgen voor doorontwikkeling het instrument en landelijke uitrol. b) **Profilering duurzame aanbieders** Doel is te komen tot een gezamenlijke regeling voor sector-overheid-klant. Brancheorganisaties van uitvoerende bedrijven werken het profiel 'Duurzame Aanbieder' concreet uit naar diensten en producten die voldoen aan bepaalde voorwaarden. Het consumentenbelang moet een centrale rol spelen om tot een vertrouwenwekkende profilering te komen. c) **Uitrol van de energieprestatiegarantie** Stroomversnelling en Stichting BouwGarant hebben beide een (landelijke) energieprestatiegarantieregeling ontwikkeld. Deze twee landelijke garantieproducten zullen vóór 1 juli 2016 breed in de markt beschikbaar zijn. **UNETO-VNI, FME en Bouwend Nederland** nemen het initiatief om een energielabelstapgarantie te ontwikkelen die mede gebaseerd zal zijn op reeds bestaande regelingen met zekerheden en garanties voor eigenaar-bewoners. d) **Ontwikkelen van product-markt combinaties** Een samenhangend aanbod van maatregelen wordt ontwikkeld voor consumenten die stapsgewijs in de loop van jaren hun energielabel verbeteren. Aanbevolen wordt dat Bouwend Nederland en UNETO-VNI het voortouw nemen om, in samenwerking met leveranciers, netwerkbeheerders, energieleveranciers en consumentenorganisaties, de komende maanden een portfolio te (laten) ontwikkelen dat goed aansluit bij de behoeften en wensen van de woningeigenaren en waarmee de regionale samenwerkingsverbanden aan de slag kunnen. e) **De Stuurgroep** organiseert een effectieve ondersteuning van regionale allianties • in aansluiting op de intensivering van het ondersteuningsprogramma door VNG • gericht op versnellen van de vorming van regionale allianties • gericht op versterking van de effectiviteit van regionale samenwerking • met uitdragen en uitwisselen van leerervaringen en succesvoorbeelden tussen regio's.	Voor 1 mei Voor 1 mei Voor 1 juli Voor 1 mei Voor 1 mei Voor 1 mei
	4. **Ministerie EZ** onderzoekt met Energie Nederland, Netbeheer Nederland, VNO-NCW, de groene coalitie en ministerie BZK de mogelijkheden van en alternatieven voor een energiebesparingsverplichting voor energieleveranciers. Alternatieven die worden beschouwd zijn een verplichting voor netbeheerders, een labelstappensubsidie en het stimuleren van een markt voor ESCO's. Bij positieve uitkomst worden de resultaten vertaald in effectieve en gedragen maatregelen.	Voor 1 mei
	5. **Ministerie BZK** ontwikkelt samen met de energieleveranciers, netwerkbedrijven, banken, de bouw- en installatiesector en de natuur- en milieuorganisaties een financieringsarrangement dat de markt voor	Voor 1 mei

	energiebesparing in de koopsector verder versnelt. Onderzocht wordt of de doelgroep kan worden verbreed naar MKB. 6. **Energie Nederland** formuleert in afstemming met AFM, ministerie van Financiën en BZK een gezamenlijke conclusie over de haalbaarheid en realisatie van aflossing via de energierekening van een lening voor energiebesparing. 7. Het **ministerie van BZK** formuleert in overleg met marktpartijen en milieu- en natuurorganisaties een conclusie over de haalbaarheid en realisatie van een aan de woning gekoppelde lening voor energiebesparing.	 Voor 1 mei Voor 1 mei
Huursector	1. **VNG, Woonbond en Aedes** bevorderen dat gemeenten, corporaties en huurdersorganisaties ambitieuze prestatieafspraken maken ten aanzien van verduurzaming. Ambitie is de marsroute naar realisatie van gemiddeld label B in 2020 te concretiseren, de voortgang in een regulier overleg te volgen en waar nodig bij te sturen. 2. **Aedes, Woonbond en het Rijk** dragen bij aan de opschaling van Stroomversnelling, waarbij het Rijk zorgt voor mogelijk maken van de energieprestatievergoeding. 3. **VNO-NCW** neemt regie voor een impuls aan nul-op-de-meter renovaties waarin Aedes, Woonbond, Bouwend Nederland en ministerie BZK participeren. Op basis van een financiële analyse van de businesscase wordt bepaald voor welk huizenbestand nul-op-de-meter renovatie aantrekkelijk is en past binnen de WSW-normen voor geborgde leningen. Onderdeel van dit initiatief is beantwoording van de vraag of en zo ja, welke instrumenten nodig zijn om financiële en technische onzekerheden bij woningcorporaties en huurders te reduceren. 4. **Vastgoed belang** besluit op basis van onderzoek en in overleg met Woonbond en Aedes over invoering van een woonlastenbenadering voor particuliere verhuurders.	Voor 1 mei Voor 1 juli Voor 1 mei Voor 1 april
Vastgoed	1. **Het Rijk, provincies, gemeenten en RUD's** versterken de handhaving Wet milieubeheer met behulp van erkende maatregelenlijsten, EPK-pilots en een tijdelijke uitbreiding van het aantal toezichthouders. 2. Het **ministerie van I&M** maakt vanaf begin 2015 prestatieafspraken met gemeenten over handhaving van de energiebesparingsverplichting in de Wet milieubeheer. Gemeenten borgen in 2015 een goede naleving van het activiteitenbesluit. 3. Het **Rijksvastgoedbedrijf** start met 3 nul-op-de-meter pilots en neemt een voorbeeldrol in het treffen van energiebesparende maatregelen in rijkskantoren en andere gebouwen van de overheid. 4. **Vastgoed Belang** ontwikkelt met Platform 31 op basis van onderzoek een voorstel voor realisatie van energieneutrale woningen in bestaand vastgoed. 5. **Ministerie BZK** onderzoekt de mogelijke consequenties van een verplichting tot energiebesparing voor commercieel vastgoed en voor de vastgoedmarkt. 6. **Gemeenten en schoolbesturen in samenwerking met o.m. Klimaatverbond, Rijk, VNG, PO-Raad, VO-Raad**	Loopt Loopt Loopt Voor 1 april Voor 1 mei Loopt

	en Ruimte-OK voeren de Green Deal verduurzaming scholen uit, om een extra impuls te geven aan de versnelde realisatie van een gezonde leer- en werkomgeving voor leerlingen en medewerkers in een duurzaam en betaalbaar onderwijsgebouw. 7. **Rijk, gemeenten en sportaccomodaties** werken aan Verduurzaming sportaccomodaties, gericht op besparing en hernieuwbare energie; de subsidieregeling is inmiddels opengesteld.	 Gestart

1.2 Energiebesparing in de industrie en agrosectoren

Ambitie
Het bedrijfsleven heeft de ambitie om in internationaal verband leidend te zijn op het terrein van energie-efficiëntie. De glastuinbouw zet zich in om de CO_2-emissie terug te dringen door vergaande energiebesparing en de inzet van hernieuwbare energie.

In de NEV 2015 schatten ECN en PBL de bijdrage van de industriële sectoren op 7 – 13 PJ en de bijdrage van de agrosectoren op 11 PJ aan de beoogde energiebesparing van 100 PJ in 2020. In de Voortgangsrapportage 2015 is een aantal intensiveringsmaatregelen afgesproken. Daarmee komen alle doelstellingen binnen bereik. De meest kritische maatregelen uit oogpunt van het doelbereik zijn in deze Uitvoeringsagenda geëxpliciteerd.

Aandachtspunten
Nu alle maatregelen voor MEE-, MJA-en MKB- bedrijven in werking zijn, is het belangrijk dat overheden en brancheorganisaties de feitelijke uitvoering en uitrol bevorderen en nauwkeurig volgen. Tijdige signalering van eventuele belemmeringen is nodig om te borgen dat de besparingseffecten overeenkomen met de gestelde doelen.

De voorbereiding van het private Energiebesparingsysteem Glastuinbouw (EBG) vereist onder meer de oprichting van nieuwe brancheorganisaties, uitvoering van een mededingingstoets en een Verbindend Verklaring voor het programma.

Sector	***Maatregelen***	***Wanneer***
MEE-bedrijven	1. Het **ministerie van EZ en VNO-NCW** hebben een aanscherping van het MEE convenant doorgevoerd. Bedrijven starten met het opstellen van een Energie-Efficiëntie Plan 2. Onder coördinatie van **VNO-NCW** inventariseren de energie-intensieve MEE-bedrijven concrete voorstellen voor realistische energiebesparingsprojecten die optellen tot een aanvullend potentieel van tenminste 6 PJ. 3. Over financiering komen het **ministerie van EZ** en **VNO-NCW** tot overeenstemming, op basis van het advies van Van Wakeren.	Per 1 januari Voor 1 mei Voor 1 februari
MKB en MJA-bedrijven	1. Het **ministerie van I&M, provincies, gemeenten en RUD's** intensiveren de handhaving Wet milieubeheer met behulp van erkende maatregelenlijsten, EPK en een tijdelijke uitbreiding van het aantal toezichthouders: a) In 2016 worden (vrijwel) alle resterende significante sectoren van een erkende maatregelenlijst voorzien.	Vanaf 1 juli Loopt

	b) Er komt tijdelijk meer capaciteit in het lokale toezicht. Zowel in 2016 als 2017 komen voor lokale toezichthouders 20 fte ter beschikking. De financiering hiervan wordt op korte termijn geregeld. c) De Energie Prestatie Keuring (EPK) wordt op basis van een implementatieplan (waar en hoe uitrollen) in 2016 zo snel mogelijk ingevoerd, zodat bedrijven die daaraan willen meewerken er gebruik van kunnen maken. Bedrijven met een EPK komen in een voor bevoegd gezag toegankelijk register. De EPK kent goede waarborgen in relatie tot de voor de Wet milieubeheer verplichte energiebesparing. d) Vanuit het toezicht wordt prioriteit gegeven aan vooral de grootste energiegebruikers (is vaak vastgoed) en aan bedrijven en instellingen die zich niet in het EPK register inschrijven (waarmee bedrijven fors gestimuleerd worden de EPK te gebruiken). e) Branches en bevoegde gezagen communiceren actief en positief naar hun achterban respectievelijk de bedrijven in hun regio over het gebruik van de erkende maatregellijsten en de EPK. 2. Het **ministerie van I&M** ziet toe op de naleving van prestatieafspraken met gemeenten over handhaving van de energiebesparingsverplichting in de WMB. Gemeenten bevorderen een goede naleving van het activiteitenbesluit. 3. Het **Expertisecentrum Energiebesparing** is operationeel (www.eceonline.nl) en gaat onder andere met 7 pilots aan de slag. Inmiddels is voor één pilot de intentieverklaring ondertekend, de rest volgt op korte termijn.	Voorjaar 2016 Vanaf 1 januari Vanaf 1 januari Vanaf 1 januari Loopt Loopt
Agrosectoren	1. De **glastuinbouwsector en het ministerie van EZ** continueren in 2016 het programma Kas als Energiebron, conform de Meerjarenafspraak Energietransitie glastuinbouw 2014 – 2020 waarmee gestreefd wordt naar reductie van CO_2-uitstoot via energiebesparing en hernieuwbare energieopwekking: a) het versnellingsplan 'het nieuwe telen', gericht op invoering in de praktijk van een nieuw energiebesparend teeltconcept. b) onderzoek gericht op de doorontwikkeling van het nieuwe telen en innovatiedoorbraken gericht op de doelen en ambities van de MJA. c) het versnellingsplan aardwarmte: kennisontwikkeling, professionalisering van de aardwarmteketen en verbetering van de financiering. d) 'Energiewinst in de regio' gericht op samenwerken tussen bedrijven binnen en buiten de sector en met regionale overheden op het gebied van bio-energie, CO_2-infrastructuur en restwarmte. 2. **LTO Glaskracht Nederland** is gestart met de organisatorische voorbereiding van het private	Vanaf 1 januari Voor 1 juli

	Energiebesparingssysteem Glastuinbouw (EBG), als onderdeel van het implementatieplan dat de eerste helft van 2016 wordt afgerond. De start van de implementatie van het EBG is voorzien is in de tweede helft van 2016.	
	3. **Ministerie EZ** neemt een besluit over de toepasbaarheid van de Algemeen Verbindend Verklaring (AVV) die benodigd is om het private EBG sectorbreed in te voeren. Ingeval AVV onmogelijk blijkt te zijn beraden partijen zich op een alternatief om sectorbrede uitrol te borgen	Voor 1 april
	4. Met de **agrosectoren buiten glastuinbouw** worden de bestaande afspraken in het kader van 'Schone en Zuinige Agrosectoren' nader uitgewerkt in een nieuw werkprogramma met eenzelfde ambitie als het bestaande convenant.	Loopt

2.3 Grootschalige hernieuwbare energieopwekking

Ambitie

Realisatie van 14% hernieuwbare energieopwekking in 2020 en 16% in 2023. Het Energieakkoord bevat afspraken over de bijdrage in 2020 van wind op land, wind op zee, bij- en meestook van biomassa en overige hernieuwbare energie. In totaal gaat het in 2020 rekening houdend met de finale energievraag om ca 295 PJ hernieuwbare energie.

In de NEV 2015 verwachten ECN en PBL dat het voorgenomen beleid uitkomt op 12,4% hernieuwbare energie in 2020. De 16% doelstelling voor 2023 op basis van de NEV 2015 is binnen bereik.
In de Voortgangsrapportage 2015 is een aantal intensiveringsmaatregelen afgesproken. Daarmee komt ook de doelstelling 14 % in 2020 binnen bereik. De meest kritische maatregelen uit oogpunt van dat doelbereik zijn in deze Uitvoeringsagenda geëxpliciteerd.

Aandachtspunten

Het ministerie van EZ heeft het wetsvoorstel 'Tijdige realisatie doelen Energieakkoord' aan het parlement gestuurd en streeft naar inwerkingtreding van deze wet per 1 april 2016. Tijdige inwerkingtreding van deze wet zal ervoor zorgen dat er minimale vertraging wordt opgelopen met de uitrol van wind op zee en wind op land.

De afspraken wind op land van eind 2015 gericht op het investeren in maatschappelijke acceptatie en draagvlak en het verkorten van de doorlooptijden van projecten worden bijgehouden in het kernteam wind op land en in het bestuurlijk overleg van partijen. De evaluatie van de gedragscode wind op land door NWEA en Groene Coalitie wordt in februari 2016 afgerond en zal een verdere impuls geven aan het draagvlak voor wind op land.

De samenhang tussen warmte en de overige hernieuwbare energie krijgt aandacht via de integrale uitvoeringsagenda. VNG, IPO en Unie van Waterschappen maken hun regionale energiestrategie respectievelijk provinciale warmteplanning tot robuuste instrumenten die zichtbaar en waar mogelijk additioneel bijdragen aan de doelen van het Energieakkoord.

Van hernieuwbare energieopwekking wordt een belangrijke bijdrage verwacht aan de werkgelegenheidsdoelstelling van gemiddeld ten minste 15.000 voltijdbanen in de periode 2014-2020. De NEV 2015 constateert dat deze doelstelling in zicht komt, maar monitoring blijft nodig.

Sector	***Maatregelen***	***Wanneer***
Windenergie op land	1. Het **Rijk, provincies, gemeenten, de windsector en netbeheerders** monitoren in het Kernteam wind op land de uitvoering van het Actieplan van eind 2015. 2. **Natuur- en milieuorganisaties, provincies en gemeenten** informeren omwonenden van nieuwe windparken op land actief over hun commitment aan de doelen. 3. **De NWEA en de natuur- en milieuorganisaties** presenteren in de vergadering van de Borgingscommissie van februari 2016 tussenevaluatie van de Gedragscode en zoeken samenwerking met de Nederlandse Vereniging Omwonenden Windturbines (NLVOW) en Vereniging Eigen Huis (VEH). 4. Het **Rijk** informeert de Borgingscommissie over de impact van participatie in de Omgevingswet.	Loopt Vanaf 1 januari 17 februari Juni 2016
Windenergie op zee	1. Het **Rijk** heeft het wetsvoorstel 'tijdige realisatie doelen Energieakkoord' bij het parlement ingediend en streeft naar inwerkingtreding op 1 april. 2. Natuur- en milieuorganisaties helpen bij het creëren van draagvlak voor nearshore wind op zee 3. De **Topsector Energie (TKI WOZ)** presenteert aan de Borgingscommissie het opgestelde plan van aanpak voor de 40% kostenreductie. 4. De **windsector (NWEA en Energie Nederland)** neemt het initiatief voor een gesprek tussen opdrachtgevers/uitvoerders van windparken en vakbonden met betrekking tot het tijdig maken van afspraken over kwantiteit en kwaliteit van de werkgelegenheid.	1 april 2016 Vanaf 1 januari 17 februari Gesprek februari 2016
Biomassa	1. Het **ministerie van EZ** neemt in de SDE+-regeling 2016 duurzaamheidscriteria op voor de bij- en meestook van biomassa. 2. De **ministeries van EZ en I&M** nemen de implementatie van de duurzaamheidscriteria ter hand en betrekken daarbij de partijen uit het Energieakkoord. 3. **Energiebedrijven en natuur- en milieuorganisaties** leggen bovenwettelijke duurzaamheidscriteria vast in een Convenant	Q1 Loopt Voor 1 juli
Overig hernieuwbaar	1. **VNG** coördineert met de gemeenten – en in samenwerking met IPO en Unie van Waterschappen – de verdere uitwerking van de regionale energiestrategie; de Borgingscommissie ontvangt de startrapportage daarvan voor 1 april. 2. **IPO en provincies** ontwikkelen provinciale warmteplannen. De Borgingscommissie ontvangt de rapportage daarover voor 1 april 2016. 3. **Het ministerie van EZ** voert een onderzoek naar de effectiviteit van het instrumentarium voor de ondersteuning van geothermie uit. Het resultaat	Voor 1 april Voor 1 april Voor 1 mei

	wordt gebruikt bij de uitrol van de routekaart Geothermie 4. **Het Ministerie van EZ** werkt met de agrarische sector(o.a. LTO, FrieslandCampina) aan het innovatieprogramma monomestvergisting. 5. Rapportage over de opbrengst van de in 2015 gestarte verbreding van de Green Deal met de **Unie van Waterschappen** voor de realisatie van minstens 40% hernieuwbare energie (van het verbruik) door de sector in 2020 en een verkenning naar energieneutraliteit op langere termijn (met name door inzet van biogas, maar ook warmte, wind- en zonne-energie en waterkracht en energiebesparing). 6. Er wordt een **Kernteam Overige hernieuwbare energie** opgericht als voorportaal voor het BO Energie van IPO, UvW, VNG en ministerie EZ)	 Gestart Voor 1 maart Voor 1 april

2.4 Decentrale hernieuwbare energieopwekking

Ambitie
Marktpartijen en maatschappelijke organisaties streven ernaar dat minimaal 1 miljoen huishoudens en/of MKB-bedrijven in 2020 voor een substantieel deel via decentrale hernieuwbare energieopwekking in hun elektriciteitsvraag voorzien en andere vormen van duurzame opwekking voor eigen gebruik toepassen. Het streven is om in 2020 een totaal opwekvermogen te realiseren van circa 40 PJ. Decentrale hernieuwbare energieopwekking zal dus een belangrijk deel uitmaken van de 186 PJ overige hernieuwbare energie van het doelbereik van 14% hernieuwbare energie in 2020 en 16% in 2023.

Aandachtspunten
De monitor lokale energie is eind 2015 opgeleverd. Deze zal in 2016 worden benut om meer inzicht te krijgen in het doelbereik voor lokale energie bij huishoudens. Voor de ontwikkeling van decentrale energie bij het MKB is nog geen monitor ontwikkeld.

Energieleveranciers en netbeheerders rapporteren begin 2016 aan de Borgingscommissie over de experimenten met variabele tarieven.

Sector	***Maatregelen***	***Wanneer***
Decentrale opwekking	1. **ODE decentraal, NVDE en Greenpeace** werken het eind 2015 opgestelde Offensief Lokale Energie verder uit. De uitkomsten worden besproken in het regulier overleg lokale energie. 2. Onder leiding van het **ministerie van EZ wordt met alle partijen** het regulier overleg lokale energie in 2016 voortgezet. Op de overlegagenda in februari staan het offensief lokale energie en de visie op de toekomst van de salderingsregeling. 3. **Groene partijen, e-Decentraal/ODE en LTO** communiceren tegen deze achtergrond op constructieve toon richting de eigen achterban en naar samenleving (waaronder scholen, wijken, sportinstellingen, zorginstellingen) over de mogelijkheden voor lokale opwekking van hernieuwbare energie. 4. De **duurzame energiesector** geeft invulling aan	Voor 1 april Februari Per 1 januari Loopt

	de inrichting van een kwaliteit- en certificeringsysteem voor aanbieders van lokale energie.	

2.5 Energietransport- en distributienetwerk

Ambitie
De transport- en distributienetwerken die vraag en aanbod van energie met elkaar verbinden, bereiden zich voor op een groeiend aandeel hernieuwbare energie in het energiesysteem.

Aandachtspunten
In het toekomstig energiesysteem is het van belang te zorgen dat er voldoende flexibiliteit in het systeem aanwezig is om plotselinge fluctuaties in aanbod op te vangen. Ontwikkelingen die grote impact kunnen hebben op de betrouwbaarheid en betaalbaarheid van de elektriciteitsvoorziening (groei van zonne- en windenergie, de groei van elektrisch vervoer en de transitie van de warmtevraag), moeten in kaart worden gebracht en oplossingsrichtingen voor een duurzaam en stabiel energiesysteem geformuleerd.

Sector	***Maatregelen***	***Wanneer***
Netwerken	1. In pentalateraal verband ronden de **gezamenljke TSO's** een studie af over mogelijkheden voor grensoverschrijdende deelname aan nationale capaciteitsmechanismen. Daarnaast wordt gewerkt aan een meer gezamenlijk aanpak van leveringszekerheid - bijvoorbeeld door afspraken over hoe te handelen in periodes van gelijktijdige schaarste – en aan marktintegratie. In juni 2016 wordt een rapportage opgeleverd met aanbevelingen om de flexibiliteit van het energiesysteem in de regio te versterken. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om concrete verbeteringen in de balanceringsmarkt, de intraday-handel en de mogelijkheden voor vraagzijderespons. Het zorgen voor de juiste prijsprikkels in de markt staat daarbij voorop.	Loopt
	2. **Netbeheerders, Energiebedrijven en het Rijk** werken verder aan de ontwikkeling en innovatie van smart grids, onder meer in de Topsector Energie. De TKI Urban Energy richt zich op de ontwikkeling en demonstratie van producten en diensten voor duurzame energieopwekking, energiebesparing en een flexibele betrouwbare energie-infrastructuur in de gebouwde omgeving. Het hernieuwde programma systeemintegratie brengt de impact van de toekomstige energievoorziening op de bestaande technologische, juridische, economische en institutionele systemen in beeld. Over de voortgang van dit programma wordt de Borgingscommissie medio 2016 geïnformeerd.	Loopt Presentatie in BEA medio 2016
	3. **Netbeheerders** zullen in 2016 een slimme meter aanbieden op 1.204.695 adressen. In 2015 zijn al 731.446 slimme meters gerealiseerd. Er wordt	Loopt

	intensief samen gewerkt met marktpartijen om de klant optimaal te kunnen informeren over het aanbod van producten en diensten op het gebied van energiebesparing.	
	4. **TenneT** continueert de werkzaamheden ten behoeve van de voorbereiding en realisatie van het net op zee. Voor het windpark Borssele zijn de vergunningen aangevraagd voor het voorkeursalternatief van het platform op zee naar het station op land. Vergunningverlening wordt verwacht in 2016. De aanbesteding van de HVAC apparatuur op het platform is afgerond en is voor de platforms en kabels van Borssele begonnen op 1 februari 2016. Na afronding van het wetgevingsproces met regels voor het Net op zee kan de formele aanwijzing van TenneT als netbeheerder op zee volgen en zal TenneT een offshore Kwaliteits- en Capaciteitsdocument publiceren. Ook kunnen dan de definitieve modelovereenkomsten voor aangeslotenen op zee gepubliceerd worden en zal TenneT de voorbereiding van "offshore codes" (technische voorwaarden) opstarten. Deze stappen brengen TenneT bij de investeringsbeslissing voor Borssele Alpha in oktober 2016. Het project Hollandse Kust is inmiddels gestart met de uitvoering van het MER als onderdeel van de Rijkscoördinatieregeling. De concept Nota Reikwijdte en Detail is in januari gepubliceerd. Dit moet in 2016 leiden tot de keuze voor een voorkeursalternatief (VKA) voor Hollandse Kust. Tot slot zal in 2016 nadere invulling worden gegeven aan de samenwerking met Rijkswaterstaat t.a.v. gedeelde informatievoorzieningen op het platform (radars, sensoren e.d. voor diverse doelgroepen); met het oog op maatschappelijk efficiënte informatie ontsluiting.	Loopt
	5. Om stagnatie in het aansluiten van windparken op land te voorkomen en een optimale netinpassing te realiseren, hebben de **gezamenlijke netbeheerders onder regie van Netbeheer Nederland** in 2015 een nieuwe werkwijze ontwikkeld voor netinpassing wind op land. De kern van deze nieuwe werkwijze is dat de netbeheerders – landelijk en regionaal – in een vroegtijdig stadium met provincies (als ruimtelijk bevoegd gezag) en windprojectontwikkelaars intensief samenwerken om de keuze voor een bepaalde netinpassing te bepalen. Deze nieuwe werkwijze zal ook 2016 worden toegepast door de netbeheerders om de doorlooptijd van de netaansluiting van windparken te versnellen. Deze uitvoering worden gecoördineerd door het in 2015 onder regie van Netbeheer Nederland opgerichte programmateam wind op land.	Loopt

2.6 Europees systeem voor emissiehandel

Ambitie
Een structurele versterking van het Europees systeem van emissiehandel (ETS) per 1 januari 2021 en compensatie van internationaal opererende energie-intensieve bedrijven.

Aandachtspunten
Beslissingen over versterking van het Europese ETS worden in Brussel genomen. De effectiviteit van een Nederlandse lobby is afhankelijk van de steun van andere EU-lidstaten. Tijdens het Nederlandse EU-voorzitterschap in de eerste helft van 2016 zal Nederland zich vooral richten op de mogelijkheden om de EU-lidstaten nader tot elkaar te brengen.

Sector	***Maatregelen***	***Wanneer***
ETS	1. Continuering lobby gericht op: • versterking van het ETS als prikkel voor energiebesparing en innovatie. • 100% gratis emissierechten voor de internationaal concurrerende energie intensieve bedrijven (carbon leakage industrie) op basis van recente productie en reële benchmarks.	Loopt

2.7 Kolencentrales en CCS

Ambitie
Invulling van de afspraak in het Energieakkoord over sluiting van vijf in de jaren 80 gebouwde kolencentrales. Langetermijnvisie op de positie van CO_2-afvang en opslag (CCS) in de transitie naar een duurzame energievoorziening.

Aandachtspunten
Aandacht blijft nodig voor de uitwerking die de sociale partners geven aan passende maatregelen (‘werk naar werk’ trajecten, sociale plannen, etc.) voor medewerkers die als gevolg van de sluiting van kolencentrales hun baan verliezen.

De financiering van het grootschalige CCS demonstratieproject ROAD (Rotterdam Opslag en Afval en Demonstratieproject) is nog niet sluitend, ondanks financiering van de Rijksoverheid en de EU. In de eerste helft van 2016 wordt een definitief investeringsbesluit verwacht.

Sector	***Maatregelen***	***Wanneer***
Kolencentrales	1. **Sociale partners op decentraal niveau** treffen maatregelen voor medewerkers die als gevolg van sluiting van de kolencentrales per 1 juli 2017 hun baan verliezen.	Loopt

2.8 Mobiliteit en transport

Ambitie

- In 2030 mag de sector maximaal 25 Mton CO_2-uitstoten (17% minder dan in 1990) met het oog op de ambitie om in 2050 minimaal 60% CO_2-reductie tot stand te brengen.
- De bijdrage van de sector in 2020 is een energiebesparing van 15 à 20 PJ, te realiseren ten opzichte van de referentieramingen van ECN/PBL 2012. Dit komt overeen met een CO_2-reductie van 1,3 – 1,7 Mton ten opzichte van de verwachte trendontwikkeling in 2020. Daarbij is aangenomen dat de daarvoor noodzakelijke voorgenomen Europese CO_2-normen voor personen- en bestelauto's in 2020 tijdig tot stand komen.
- Er zijn diverse tussendoelen geformuleerd, waaronder een ingroeimodel dat er op is gericht dat vanaf 2035 alle nieuw verkochte personenauto's in staat zijn om CO_2-emissievrij te rijden.

De Nationale Energieverkenning 2015 constateert dat de besparingsdoelstelling voor mobiliteit uit het Energieakkoord van 15 tot 20 PJ in 2020 binnen bereik is, maar dat er nog grote inspanningen nodig zijn om in 2020 het sectordoel ook daadwerkelijk te realiseren. Op basis van de afspraken in de Voortgangsrapportage is met aanvullende maatregelen nog 5,5 à 11 PJ extra te besparen. Deze besparingseffecten zijn mogelijk als de desbetreffende afspraken in actie worden omgezet en goed worden uitgevoerd.

Aandachtspunten

Een belangrijk aandachtspunt betreft de interpretatie door ECN/PBL van de afspraken uit het Energieakkoord; in de Voortgangsrapportage 2015 wordt dit nader geduid en toegelicht. Na overleg hierover zal worden bezien wat dit voor gevolgen heeft voor het doelbereik. Daarnaast zijn er bij diverse concrete afspraken nog vervolgacties nodig. Tegen deze achtergrond legt het Uitvoeringsoverleg Mobiliteit en Transport (UMT) de komende maanden de nadruk op acties die in het schema zijn geëxpliciteerd.

Sector	***Maatregelen***	***Wanneer***
Mobiliteit en transport	1. Het **UMT** maakt afspraken over een eenduidige interpretatie van wat op het terrein van mobiliteit wel en niet aan het Energieakkoord kan worden toegerekend, op basis van toelichting van de planbureaus.	Februari
	2. Aankaarten van enkele methodologische aandachtspunten met het oog op de NEV 2016. Actie: gezamenlijke brief namens **UMT** naar stuurgroep NEV	Februari
	3. Vlottrekken van afspraken die bij de uitvoering vertraging hebben. Actie: Gesprekken in **Regiegroep UMT** met trekkers.	Q1
	4. Doorrekenbaar maken van nog onvoldoende doorrekenbare afspraken. Actie: **Regiegroep UMT** loopt maatregelen na en spreekt trekkers aan.	Februari-april, geagendeerd voor UMT-vergaderingen
	5. Uitrol van afspraken uit de Uitvoeringsagenda duurzame brandstofmix. Actie: bespreking stand van zaken in **UMT**-vergadering.	
	6. Actualisering en hergroepering van afspraken op een aantal thema's. In het bijzonder mobiliteitsmanagement en brandstofbesparing alsook energiebesparing/CO_2-reductie in logistieke sector. Actie: **Regiegroep UMT** voert gesprekken met meest betrokkenen.	Q1 geagendeerd voor UMT-vergadering van 22 april.

2.9 Werk en scholing

Ambitie
Extra werkgelegenheid in de periode 2014-2020 van gemiddeld ten minste 15.000 voltijdbanen (oftewel in de gehele periode 90.000 arbeidsjaren extra), voor een belangrijk deel in de eerstkomende jaren te creëren. Een belangrijk instrument hiervoor is een ambitieus startpakket in de bouwsector gericht op energiebesparing in de gebouwde omgeving.

De NEV 2015 constateert dat de beoogde 15.000 additionele voltijdsbanen in zicht komen.

Aandachtspunten
Uitwerking van afspraken over de scholingspilots onder leiding van BuildUpSkillsNL gaat vooral door onvoldoende vraagarticulatie traag. Het tempo en de impact van de scholingspilots zijn sterk afhankelijk van synergie met de maatregelen uit het Energieakkoord voor verduurzaming van de gebouwde omgeving. Er is veel behoefte aan informatie en sensibilisering. Daarover vinden inmiddels succesvolle workshops en dergelijke plaats. Sectoroverstijgende scholing en vernieuwende samenwerking tussen onderwijs en (regionaal) bedrijfsleven/branches van werkgevers- en werknemersorganisaties is en blijft moeizaam en te traag. Dit ondanks de goede voorbeelden die nu van de grond komen.

Het is van belang de werkgelegenheidseffecten, zoals kansen, bedreigingen, kwaliteit en kwantiteit, voortkomend uit het Energieakkoord, beter in beeld te brengen. De omvang en groei van de werkgelegenheid wordt in de NEV meegenomen. Dat geldt niet voor onderzoek naar de kwalitatieve aspecten van de werkgelegenheid. Het gaat daarbij om meer inzicht in de opleidingsbehoefte, de aard van nieuwe functies en de kwalificaties. Daarnaast gaat het er ook om in beeld te krijgen welk type banen en dienstverbanden er ontstaan ten gevolge van investeringen in het Energieakkoord. Ook is informatie nodig over welke werknemers dit betreft en onder welke condities de arbeid plaatsvindt, waarbij de afspraken in het Energieakkoord leidend zijn. Dit vraagt om toegepast onderzoek.

Sector	***Maatregelen***	***Wanneer***
Werk en scholing	1. De **Taakgroep werkgelegenheid** (staf BEA, FNV, VNO-NCW, ECN) heeft in 2016 tot doel om: • door te gaan met cijfers over de werkgelegenheidsontwikkeling en illustratieve casuïstiek te verzamelen; • werkgelegenheidscijfers medio 2016 inzichtelijk te maken over de gehele breedte van de domeinen van het Energieakkoord. Dit veronderstelt wel samenwerking en input vanuit de overige domeinen, met name gebouwde omgeving en hernieuwbare energieopwekking. 2. Er is meer inzicht nodig in de kwaliteit van de nieuwe werkgelegenheid en de daaraan gerelateerde opleidingsbehoefte die ten gevolge van het Energieakkoord ontstaat: • De **topsector Energie/HCA** laat een onderzoek uitvoeren om meer inzicht te krijgen in gevraagde functies en benodigde kwalificaties. • Een aantal icoonprojecten wordt op kwantiteit en kwaliteit van werkgelegenheid nader beschreven. • Nader onderzoek wordt uitgevoerd naar kwaliteit van arbeid: de type banen, personeel en aard van de dienstverbanden. In Q1 wordt onderzoek	Loopt Q1 Q1 – Q2 Q1 – Q3

	gedefinieerd en financiering geregeld. Uitvoering start in Q2, zodat resultaten in Q3 beschikbaar komen. 3. De **Borgingscommissie** presenteert twee maal een geactualiseerde versie van een (digitale) brochure over de werkgelegenheidsontwikkelingen die verband houden met het Energieakkoord, inclusief illustratieve casuïstiek.	Q2 en Q4
	4. **De Taakgroep** brengt de voortgang van de scholingspilots in beeld onder leiding van Buildup Skills, dat hiervoor samenwerkt met de vanuit het regionaal investeringsfonds MBO gestarte PPS-projecten. Als hulpmiddel voor het versnellen van de vraag naar bijscholing werkt Buildup Skills aan een app voor werknemers. Deze komt begint Q3 beschikbaar en wordt in Q4 (2016) en de eerste helft van 2017 verder ingevuld.	Q1 – Q4
	5. De **Topsector Energie** zal in 2016 de volgende activiteiten ondernemen: • In navolging van het Energierapport wordt een wedstrijd voor jongeren georganiseerd, om te komen met de energieoplossingen van de toekomst. De winnaar wordt in september bekend gemaakt. • De Topsector wil twee lectorenplatforms opzetten en gebruik maken van de mogelijkheden van het Regieorgaan SIA om kenniscirculatie met scholing te bevorderen. • Innovatielink en de topsector verkennen mogelijkheden voor het opzetten van 'Energie-innovatielink' (regionale leer-experimenteer omgevingen verbinden met bedrijven).	Q1 - Q4
	6. **Sociale partners** besteden extra aandacht aan een goede naleving van regelgeving en cao-afspraken. Bijzondere aandacht is er voor de bestrijding van schijnconstructies, vooral bij de uitvoering van grootschalige projecten. Ten minste een maal per jaar worden alle deelnemers aan het Energieakkoord op de hoogte gesteld van de stand van zaken.	Q1
	7. **De energiesector** werkt actief mee aan workshops om te komen tot een convenant gericht op internationaal maatschappelijk ondernemen in de belangrijkste energieproductieketens. Sectoren laten zich hierbij leiden door hierover in het Energieakkoord en de SER-commissie IMVO gemaakte afspraken. De duurzame energiesector (met name de windenergiebranche) werkt aan een traject voor IMVO in de eigen keten.	Overleg loopt via de SER-commissie IMVO

2.10 Stimulering commercialisering voor groei en export

Ambitie

Een top 10-positie op de mondiale CleanTech-ranking in 2030 en een verviervoudiging van de economische waarde van de schone energietechnologieketen in 2020 ten opzichte van 2010. Verdubbeling van het marktaandeel op internationale CleanTech-markten door groei van export.

Aandachtspunten
De basis voor het bereiken van genoemde innovatiedoelen bestaat uit groei van de nationale markt voor hernieuwbaar en energiebesparing en verdubbeling van het marktaandeel op internationale CleanTech-markten door groei van export. In 2016 zal inzicht in de realisatie en verwacht doelbereik 2020 en 2030 ten aanzien van de innovatie ambities in het Energieakkoord worden uitgewerkt.

Het overzicht met alle beschikbare instrumenten moet regelmatig worden geactualiseerd. Er is nog geen partij die dit uitvoert.

De inzet van Inkoop Innovatie Urgent voor de stimulering van Cleantech is (nog) niet van de grond gekomen. De experimenteerruimte voor wet- en regelgeving is gerealiseerd, maar tot nog toe weinig gebruikt.

Sector	***Maatregelen***	***Wanneer***
Commercialisering voor groei en export	1. **RVO** actualiseert het overzicht met beschikbare instrumenten energie innovatie en CleanTech.	Q1
	2. Onderzoek wordt uitgevoerd naar de voortgang in realisatie van de innovatie ambities van het Energieakkoord. In Q1 stellen betrokkenen uit het **domein commercialisering** een Terms of Reference voor dit onderzoek op.	Q1 – Q3

2.11 Financiering

Ambitie
Wegnemen van knelpunten in financiering om investeringen in energiebesparing en hernieuwbare energie voor banken, pensioenfondsen en verzekeraars aantrekkelijker te maken. Daarbij gaat het in de eerste plaats om de financierbaarheid van grote investeringsprojecten voor hernieuwbare energie (bijvoorbeeld wind op zee), energie-efficiëntie in de industrie en warmtenetten. Daarnaast om kleinschalige, innovatieve investeringen in energiebesparing en hernieuwbare energie.

Aandachtspunten
Financiering heeft veel samenhang met de voortgang van de inhoudelijke domeinen, in het bijzonder de domeinen energiebesparing, grootschalig hernieuwbaar en overige hernieuwbare energie en warmte.

Het is voor de financierbaarheid van belang dat partijen elkaar tijdig opzoeken om kennis te nemen van de criteria van rentabiliteit en financierbaarheid. Waar nodig moeten eerst de rentabiliteitscondities worden verbeterd (warmtenetten, Stroomversnelling koop). Waar de technologie nog in een te vroeg stadium is om de business case rond te rekenen is financiering met gericht *venture capital* (risicodragend vermogen) een eerste stap. Deze kleinschalige hoog-innovatieve projecten kunnen dan in een later stadium bij de Demonstratieregeling Energie Innovatie (DEI-regeling) mee concurreren voor opschaling naar de markt. Hierbij dienen *first-mover* overwegingen betrokken te worden.
Grotere projecten die marktrijp zijn, rendabel, gestandaardiseerd en van een goede uitvoeringsorganisatie voorzien lenen zich voor de financiering door institutionele beleggers.

Sector	***Maatregelen***	***Wanneer***
Financiering	1. **De NLII** is betrokken bij het ontwerp van optimale financieringsarrangementen voor energiebesparing gebouwde omgeving en vastgoed en zorgt daarbij voor afstemming met de inzet van de EIB (Junckerfonds).	Voor 1 april
	2. **BZK schakelt NLII** in bij het ontwerpen van het financieringsarrangement voor de particuliere woningbouw (€100 mln. uit Belastingplan 2016).	Voor 1 april
	3. **De Nederlandse Vereniging van Banken (NVB)** zal samen met de partners in het Expertisecentrum het offensief lokale energie ondersteunen, onder andere door publicatie van een brochure voor projectontwikkelaars met informatie over de voorwaarden voor bancaire financiering van decentrale energieprojecten. Het Expertisecentrum zal tevens een rapport publiceren over knelpunten in de financiering van warmteprojecten.	Voor 1 november
	4. Daarnaast zetten **banken** hun eigen activiteiten voort ter ondersteuning van de energietransitie, zoals het (zoveel mogelijk) standaardiseren van het kredietproces voor zon-PV-projecten en het vergroten van de financieringsmogelijkheden voor duurzame energie en energiebesparing, bijvoorbeeld via de herziene Regeling Groenprojecten[3] en *Green bonds.*	Loopt
	5. De **NVB en de banken** die hebben getekend zetten zich – samen en afzonderlijk – in om de ambities in het Klimaatstatement Banken[4] waar te maken. Hiervoor zal in 2016 ook samenwerking worden gezocht met partijen in het Energieakkoord.	Q2

2.12 Warmte

Ambitie
Een effectieve benutting van het technisch besparingspotentieel van de Nederlandse warmtevraag (waaronder effectieve benutting van restwarmte) en het inzetten van het beschikbare potentieel aan hernieuwbare energie als bron voor de warmtevoorziening.

In de Voortgangsrapportage 2015 is een aantal intensiveringsmaatregelen afgesproken. Daarmee komen alle doelstellingen binnen bereik. De meest kritische maatregelen uit oogpunt van het doelbereik zijn in deze Uitvoeringsagenda geëxpliciteerd.

Aandachtspunten
Het overleg tussen de warmtesector, de duurzame energiesector en de overheid over het ontwikkelen van nieuwe marktmodellen zal tijdig tot robuuste oplossingen moeten leiden die effectief in nieuwe wetgeving kunnen worden vertaald.

---

[3] http://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/regeling-groenprojecten
[4] https://www.nvb.nl/nieuws/2015/4417/nederlandse-banken-brengen-gezamenlijk-klimaatstatement-uit.html

De invulling van de noodzakelijk geachte maatregelen in de categorie "overige hernieuwbaar" is opgenomen in het intensiveringspakket in de Voortgangsrapportage 2015. Dit betreft in het bijzonder de subsidieregeling gericht op kleinschalige hernieuwbare warmteopties. Actieve en constructieve communicatie vanuit de sector is van groot belang om deze regeling tot een succes te maken.

Het warmtedomein in het Energieakkoord kent nog geen (gekwantificeerde) ambitie zoals de andere domeinen. Dit wordt door veel partijen en regionale clusters als een gemis ervaren. In 2016 wordt een start gemaakt om hierin te voorzien, gebaseerd op de voortgang van de vele lokale en nationale initiatieven.

Individuele provincies en gemeenten zullen uitwerking moeten geven aan regionale warmteplannen. VNG heeft een inventarisatie opgestart inzake de gemeentelijke warmteprojecten en overlegt hierover met RVO en EZ. IPO werkt op basis van de in 2015 uitgevoerde verkenning aan provinciale warmteplannen.

Sector	***Maatregelen***	***Wanneer***
Warmte	1. **De subsidieregeling voor kleinschalige hernieuwbare warmteopties (ISDE)** is per 1 januari 2016 van start gegaan. Er is een budget van 70 miljoen euro beschikbaar in 2016. Het ministerie van EZ monitort de belangstelling.	Loopt
	2. Ten behoeve van de ISDE-regeling zal **de duurzame energie sector** een actieplan opstellen voor de actieve en constructieve communicatie over deze regeling.	Q1
	3. **Rijk, IPO, VNG en de warmtesector** bezien in onderling overleg hoe de samenhang kan worden versterkt tussen de Warmtevisie van het ministerie EZ en de initiatieven van de warmtesector, gemeenten en provincies (duurzame warmte, restwarmte). De natuur- en milieuorganisaties worden hierbij betrokken.	Voor 1 april
	4. **IPO** maakt een overzicht van de voortgang van de provinciale warmteplannen en beziet de doorrekening daarvan voor hernieuwbaar, besparing en banen.	Voor 1 april
	5. **LTO Nederland** organiseert kennisbijeenkomsten voor ondernemers om hen te stimuleren lokale, houtige reststromen te verwaarden in hoog rendement bioketels bij intensieve veehouderijen.	Vanaf 1 januari
	6. De nieuwe Warmtewet wordt eind 2016/begin 2017 door de **minister van EZ** aangeboden aan het parlement.	Q4

3. Prioriteiten voor borging

Deze Uitvoeringsagenda 2016 beschrijft de belangrijkste acties om de voortgang in de twaalf domeinen van het Energieakkoord te borgen en waar nodig te versterken, gericht op het bereiken van de doelen en de toetsing daarvan in de NEV 2016. Dit laatste hoofdstuk benoemt de acties die alle domeinen van het Energieakkoord raken en enkele speerpunten voor 2016.

Intensiveringspakket
Met de inzichten uit de NEV 2015 hebben de partijen van het Energieakkoord eind 2015 een maatregelenpakket ontwikkeld dat alle doelen binnen bereik brengt. In november 2015 heeft ECN een pakket met ongeveer dertig opties doorgerekend en de resultaten van de doorrekening samengevat in een memorandum.

Naast de maatregelen die ECN heeft doorgerekend, bevat het overeengekomen intensiveringspakket ook maatregelen die niet vooraf volledig doorgerekend konden worden. Het gaat daarbij enerzijds om concreet uitgewerkte maatregelen voor onder meer windenergie op land en energiebesparing in de energie-intensieve industrie. Anderzijds zijn er maatregelen afgesproken die nog verder geconcretiseerd moeten worden voordat ze kunnen worden doorgerekend. Hier gaat het bijvoorbeeld om maatregelen op het gebied van geothermie en warmtenetten, mobiliteit en energiebesparing in woningen. Al die maatregelen zijn opgenomen in deze Uitvoeringsagenda.

Om de uitvoering van het intensiveringspakket te borgen hebben de partners van het Energieakkoord besloten om voor 1 april 2016 de nog niet doorgerekende maatregelen zoveel mogelijk alsnog te laten doorrekenen. Wanneer uit die doorrekening blijkt dat een van de doelen alsnog buiten bereik is, vindt besluitvorming plaats over additionele maatregelen. In de maanden januari en februari worden mogelijke additionele maatregelen nader verkend. Voor 1 mei vindt hierover indien nodig besluitvorming plaats.

Sector	***Maatregelen***	***Wanneer***
Domein-overstijgend	1. **Staf BEA** organiseert een overleg ten behoeve van afronding van een methodologische discussie over het bepalen van het tekort.	Voor 1 februari
	2. **ECN** analyseert het effect van de nog niet doorgerekende maatregelen van het intensiveringspakket.	Voor 1 april
	3. Indien de analyse van ECN uitwijst dat de doelstelling van 14% hernieuwbare energie in 2020 onvoldoende zeker is, zullen partijen besluiten voorbereiden over de gerichte inzet van de middelen zoals bedoeld in artikel 4.2.5 van het Energieakkoord.	Voor 1 mei
	4. **Partijen** binnen de Borgingscommissie verkennen potentiële, additionele maatregelen voor energiebesparing, op basis van een in 2015 opgesteld overzicht.	Voor 1 februari
	5. Besluiten over additionele maatregelen worden tijdig genomen, ten behoeve van doorrekening in de NEV 2016.	Voor 1 mei

Energieverkenning, Voortgangsrapportage en Evaluatie Energieakkoord
De NEV 2016 zal overzichtelijk in kaart brengen welke effecten het Energieakkoord heeft en antwoord geven op de vraag of alle doelen voor 2020 en 2023 worden gerealiseerd. Daarnaast neemt de staf van de Borgingscommissie het initiatief om in het laatste kwartaal van 2016 opnieuw de jaarlijkse Voortgangsrapportage uit te brengen. Hierin worden de belangrijkste resultaten van de uitvoering van het Energieakkoord samengevat en geeft de Borgingscommissie haar reactie op de NEV 2016.

Daarnaast vindt in 2016 de evaluatie van het Energieakkoord plaats. Het doel van deze evaluatie is het zekerstellen van de voortgang en het bereiken van de uiteindelijke ambities zoals vastgelegd in het Energieakkoord. Daarbij zal rekenschap worden gegeven van het belang van langetermijnconsistentie ten behoeve van het behoud van een goed investeringsklimaat en het belang om de lastendruk voor burgers en bedrijven zo veel mogelijk te beperken. De evaluatie wordt gebruikt voor verdere bijstelling van het instrumentarium gericht op het bereiken van doelen voor 2020, 2023, 2030 en 2050.

Sector	***Maatregelen***	***Wanneer***
Domein-overstijgend	6. **Staf BEA en ECN/PBL** organiseren gesprekken met de trekkers in de domeinen ten behoeve van actuele input in de NEV 2016 over de voortgang van het Energieakkoord.	Voor 1 mei
	7. **Ministerie EZ** neemt het initiatief voor de evaluatie en legt de opzet voor aan leden van de Borgingscommissie.	Q1
	8. **Staf BEA** neemt initiatief tot samenstelling van de Voortgangsrapportage 2016, die zodanig wordt gepland dat deze additionele input voor de evaluatie kan bieden.	Q4

Kritische monitoring
Tempo en kwaliteit van de uitvoering zijn bepalend voor het succes van het Energieakkoord. Tempo en kwaliteit zijn op hun beurt afhankelijk van de inzet van alle partijen en van de goede voortgang van alle maatregelen. Wanneer partijen de inzet tonen die nodig is en van hen mag worden verwacht, kan het toch zijn dat zich bij de uitvoering van afspraken patstellingen voordoen. Een snelle signalering en aanpak van dergelijke patstellingen is noodzakelijk om het tempo vast te houden. En wanneer partijen zich niet naar vermogen inzetten, is dat ook een punt om snel te signaleren en corrigeren. Bij een aantal acties is de afgelopen jaren echter gebleken dat partijen niet tijdig aan de bel trekken wanneer de voortgang te wensen over laat. Tegen deze achtergrond zal de staf van de Borgingscommissie in 2016 de voortgang per actie/partij kritisch monitoren in een voortrollend overzicht

Sector	***Maatregelen***	***Wanneer***
Domein-overstijgend	9. **Staf BEA** signaleert per actie / partij eventuele belemmeringen in de voortgang van het Energieakkoord.	Loopt

EU en regio's
Het Energieakkoord richt zich op afspraken en resultaten in Nederland, maar is voor realisatie van de ambities nauw verbonden met hogere én lagere schaalniveaus.

In het kader van het Nederlandse voorzitterschap van de EU in de eerste helft van 2016 organiseert de Borgingscommissie een conferentie waarin de Nederlandse visie en aanpak

met het Energieakkoord onder de aandacht wordt gebracht. Voor deze conferentie worden 150-200 deelnemers uit alle lidstaten van de EU uitgenodigd. Het dagvullende programma bevat naast een plenair gedeelte ook thematische workshops. Centraal staat het bevorderen van samenwerking tussen partijen en samenwerking over de landsgrenzen heen.

In januari 2015 is in het kader van het Energieakkoord een conferentie met alle regio's georganiseerd, met als doel een beter beeld te krijgen van de regionale uitvoering van het Energieakkoord. In 2016 wordt opnieuw een regioconferentie georganiseerd die zich richt op een goede aansluiting tussen de afspraken in het *Energieakkoord voor duurzame groei* en regionale energieplannen en onderliggende initiatieven. Bovendien neemt de staf van de Borgingscommissie het initiatief om de wisselwerking met de regionale Energieakkoorden te intensiveren. Om op een effectieve en efficiënte manier de doelen uit het Energieakkoord te bereiken, moet immers op alle schaalniveaus slim worden geschakeld. Kennisuitwisseling en verspreiding van leereffecten vormen hiervoor de basis.

Sector	***Maatregelen***	***Wanneer***
Domein-overstijgend	10. **Staf BEA** organiseert samen met partijen binnen de Borgingscommissie een EU-conferentie over de energietransitie.	11 april
	11. **Staf BEA** organiseert samen met partijen binnen de Borgingscommissie en regionale initiatiefnemers de tweede conferentie 'De praktijk van het Energieakkoord in de regio'.	Q2/Q3
	12. **Staf BEA** neemt initiatief tot intensivering van de wisselwerking met regionale Energieakkoorden.	Loopt
	13. **IPO en VNG** brengen in samenwerking met de rekenmeesters van ECN/PBL in kaart in hoeverre de regionale energieakkoorden additioneel doelbereik nastreven ten opzichte van de doelen in het Energieakkoord.	Q2